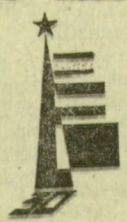

Ősi szakmák, régi iparok

Történeti kútfőink először István király adománylevelében említik meg a kézműveseket, mikor is a vesztőrémyölgyi apácáknak a föld mellé a kegyes király két ácsot, két kovácsot, két kádárt is odaajándékoz. A kézművesipar virágzását a kolostorok, várak körül letelepült lakosság, vele városokká cseperedett települések igényei táplálják. Megrendelő, munkát adó emberek tartják életben az ipart, amelynek bizonyos ágazatai, a szakmák koronként fölserkennek (fegyverkovács, gyertyaöntő és száz más), egyéb eszközök kitalálásával új szakmák keletkeznek, a korszerűtlen árut termelők elhalnak. A kovácsipart több ezer évesnek tudjuk, a rádióipar ötvenéves. És léteznek ennél fiatalabb iparágak (műanyagipar).

A szegedi ipar nyomai a meszszibe vesző évszázadokon mennek vissza. Mint már a korábbiakban említettük, hiteles forrásunknak tekintjük az 1522-es egyházi tizedajást, aminek a pontossága azért bizonyos, mivel az adózás behajtása végett készült. Ez a lajstrom erőteljes iparúzó lakosságról ad számot. Abecében a következő műves mesterségeket jelöljük a 291 iparúzó között: aranyos (aranyműves), asztalgépfő (asztalos), borbély, ács, kenyő (fűrés), csapó (posztógyártó), eserepes, csiszár (fegyvercsináló vagy keses), esztergályos (fáfaragó), szekercés (szindelyvágó: a korabeli háztetőzetek fatemezzel, szindellyel voltak befödve), fazekas, korsós (ma a fazekas, eserepes, korsós között nem tudunk különbséget tenni, hisz mind eserepédény). De az akkori iparok is differenciálódtak már, hiszen megkülönböztették a szűrszabót a gubaszabótól, a magyar divatú szabót a német szabótól stb.

Továbbá: füstgyártó, gomböntő, háskverő, kötélverő, hímvarró, kaskótó, pintér, kádár (fegyvergyártó vagy hordókötők, borkötők). Valamint: kerekas (bognár), kesztyűs, kolompár (bőrmű? kocsmás), kaskótó, kovács, patkós (patkoló kovács?), nyerges, nyilas (nyilkészítő), óras, ötvös, pajzsgyártó, pózorcás (hentes a pózorcás révén?), puskás, sajtnyomó, sütő (kenyér), szabó, szítás, szűcs, taligás, (fuváros), tarhós (túrakészítő), tászállós (tarisznyacsináló).

A szokványos iparok sorából a víz melletti Szeged földrajzi fekvésénél fogva fölnevelte az akkor európai hírű hajóiparát. A lajstromban fölörölt ácsok, faragók, szekercések nem pengették hétköznapi hiábavalóságokban a baltáikat, de sikerítettek a török utáni időkben olyan vízi készségeket, olyan jó

A JÖVŐBEN CSAK ÚGY LEHET BÍZNI, A JELENT CSAK ÚGY LEHET ÉPÍTENI, HA ISMERJÜK A MÚLTAT IS, SZÁMON TARTJUK KESERVES TANULSÁGAIT, ÉS BECSÜLJÜK BELŐLE, AMI VALÓBAN ARRA ÉRDEMES. A FELSZABADULÁSUNK KÖZELGŐ ÉVFORDULÓJA ELŐTT TISZTELGŐ MAGAZIN-SOROZATUNK EZT CÉLOZZA. HOGY A VÁROS NÉPÉNEK MÚLT VASÁRNAPI BEMUTATÁSA UTÁN MOST SZEGED IPARA KÖVETKEZIK — TERMÉSZETES DOLOG. SZÉCHENYI MÁR A MÚLT SZÁZAD ELEJÉN, A POLGÁROSODÁS KORÁBAN HIRDETTE, HOGY IPAR NÉLKÜL FELKARÚ ÓRIÁS A NEMZET, MI PEDIG TUDVÁN TUDJUK, HOGY A SZOCIALIZMUS GAZDASÁGI ALAPJAINAK MEGTEREMTÉSE ELKÉPZELHETETLEN ERŐS IPAR LÉTREHOZÁSA NÉLKÜL, AZ ELMARADOTT, FÉLFEUDÁLIS KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT ÉLŐ, IPARILAG GYENGE VÁROS SZÁMÁRA IS A FELSZABADULÁS NYITOTTA MEG AZ UTAT A FELEMELKEDESHEZ. A SZOCIALISTA IPAROSODÁS ELŐBB MEGSZÜNTETTE A MÚLTBÓL ÖRÖKÖLT MUNKANÉLKÜLSÉGET, MAJD — AKÁRCSAK AZ ORSZÁGBAN MINDENÜTT — ÁTRENDEZTE A TÁRSADALMAT: SZEGEDBŐL MUNKÁSVÁROS LETT. A HAGYOMÁNYOS IPARÁGAK GYORS FEJLŐDÉSEN MENTEK ÁT, ÚJ IPARÁGAK TELEPÜLTEK MEG, HONOSSÁ VÁLT A NEHÉZIPAR IS, AZ OLAJBÁNYÁSZAT. A PÁRT ÉS A KORMÁNY GAZDASÁGPOLITIKÁJA, MELY AZ UTÓBBI ÉVEKBEN AZ ALFÖLDI IPARTELEPÍTÉSRE IS NAGY SÚLYT HELYEZETT, MEGHOZTA GYÜMÖLCSET. EREDMÉNYEINKRE MÉLTÁN LEHET BÚSZKE MINDEN SZEGEDI.

járású, szép vízi edényeket (lóval, emberi erővel, hám-ban vontatott hajókat), hogy ezek nagyjai magukba fogadtak egész vonatszerelvényre való terhet, 5400 mázsát csak kisebb, határöntői megrendelőnek csináltak, de egyet, 8400 mázsát hurelót, magának a kincstárnak készítettek a szegedi superek.

Szeged hítes földmérő mérnöke, Vedres István írja, hogy 1799-ben 300 sóhordó hajó és 200 fődeles, vagyis dementátumos hajó fordult meg Szegeden. Az akkori hajóipar évente öt-tíz fahajót és ugyanannyi vízimalmot épített meg, részben tiszai, részben dunai vagy más folyóbéli használatra. De az itt szerzett ipari tapasztalat csináltatta a szárazmalmokat (lóval forgatták), amiből volt egyidejűleg annyi, mint a vízimalmokból. Az idézett Vedres-írás idején 71 vízimalom örölt végig a Tiszán. De a Kiskunság Szeged faláig nyúló területén is hánysa a cigánykereknek néhány száz szélmalom, ami megint csak a város iparának volt valamiképp a hatása.

A gőzgép hozzánk érkezése vasszerkezetű hajótestet kívánt, a malmok gőzzel hajtották az örlőkészégeket. A gőzgép melabús dudája elbűsültatta a fahajó-, famalomipart. A rávaló készség a hajóiparban azért itt csökkent. Tápén önjáró ügynevezett „Z” hajókat gyárt a MAHART-telep, a malomépítők utódai meg talán épp most készíttik a polieszteres heverőket a Tisza Bútoripari Vállalatnál.

Hanem a hajóipar lépést sem tehetett vontatóköttelek nélkül. Ez az igény szülte a kötélipart, követelte a kendertermelést. De ahol kender terem, s azt iparilag munkálják, ott megszületik a szövőipar is. Ahol szövőipar működik, a ruházati ipar kap lábára. Ennek természetes következménye a kékfestő ipar. Fel-mayer János kékfestő iparos olyan magas fokra vitte ebbeli „műszorgalmát”, hogy lőerejű gyárában 25–30 munkás dolgozott, 30–40 ezer vég vásznat festettek évente a keze alatt, és az 1842-es műipari kiállításon országos elismerésben részesült.

A céhes iparból ilyen utak vezettek az ősgyárpár berkeibe. 1858-ban Neubauer gyufagyárában hat férfi, tizenkét nő és tíz gyermek munkás termelt évi ötvenezer csomag kénes gyufát és ötezer csomag szalon gyufát. Ebben az időben füstöltek már a Tisza-parton a keményítőgyárak, szeszakadók, gőzmalomok, tégl- és cserépgyárak. A város belsejében az enyvgár, szálamigyár, dohány-

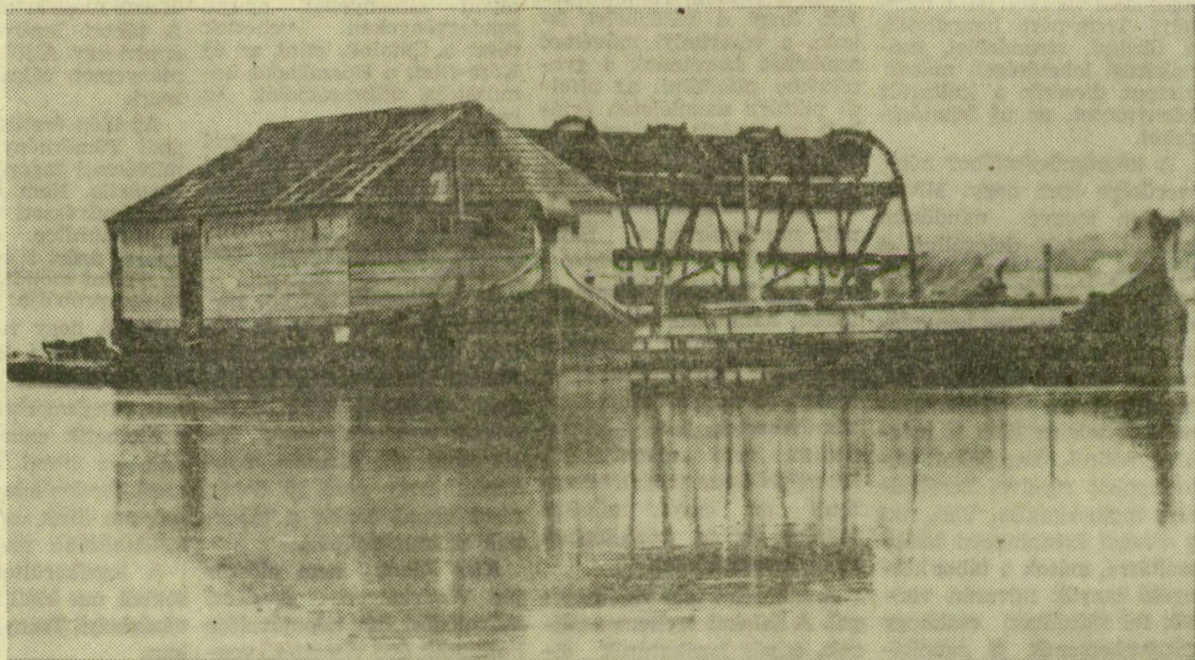

A szegedi fazekas céh kiváltságlevelének címlapja, 1818-ból.

gyár. Sebesen, egymást követve tűz gyullad a fűrészgépek házainak, s a századfordulóhoz közelítve a Pálffy-féle gépgyárban mezőgazdasági gépeket készítenek, tudnak vasat önteni, itt készül az első paprikőrölő hengeresék, amely a világhíre menő szegedi paprikát piacra-nyozta tudja örölni a mennyiségi és minőségi kívánalmak tekintetében is.

A századforduló táján Szegedre érkező látogatót százig menő gyár, még sok szél- és vízimalom képe fogadta.

Szeged ipari nyüzsgéséből máig hatóan nagyra tudtak nőni a kendergyári, szálamigyári készítmények. A többiek, akár a megszűnt iparok is százféle készségeit, jártasságát hagyományozták akár a legmodernebb iparok befogadására, meghonosítására.

Az akkori hajóipar évente öt-tíz fahajót és ugyanannyi vízimalmot épített meg. (Az utolsó szegedi vízimalom 1915-ből, a Lippay-fatelepnél.)

A gőzgép uralma

A céhek, a kézműipar alkonyára minden további nélkül összekapcsolható egy dátummal: 1833. szeptember 3-án kötött ki Szegeden az első gőzhajó, a Duna, gróf Széchenyi Istvánnal a fedélzetén. A propagandakörútnak hamarosan folytatása is lett: 1845-ben megindult a rendes gőzhajózás a Tiszán. Nemsokára, 1857-re a vasút is eljutott Temesvárig s mindezek következtében alapvetően megváltozott a város gazdasági élete. Megcsappant a vásárok jelentősége a főváros szívó hatása és a jó közlekedés következtében. Szegeden a múlt század második felében csökkent a nagy raktárak száma — mivel a jó közlekedés lehetőségeivel élve az árak javát immár a fővárosba szállították közvetlenül, s a kereskedőknek sem kellett már a korábbihoz hasonlóan nagy árukészleteket főlhalmozni. Nőtt viszont az üzletek száma, amelyekbe — szintén a megjavuló közlekedés következtében — egyre több ipari termék jutott el, s ezekkel a kézműipar már nem versenyezhetett. Emiatt és az életmód, no meg a divat változásai miatt egész sor iparág szűnt meg fokozatosan. A kézműipar helyét lassanként átvette a gyárpár.

A szegedi iparfejlesztés jól alkalmazkodott a környék mezőgazdasági jellegéhez. Olyan üzemek alakultak, amelyek a köz-
zelben beszerezhető nyersanyagot használták föl. 1854-ben kezdett dolgozni az első gőzmalom, 1862-ben pedig már három volt Szegeden. Ezekben az évtizedekben alakult meg a csaknem 300 munkást foglalkoztató szeszgyár, az ecetgyár 10 munkással, a szálamigyár, a paprikamalom ekkor még csak 4 munkással, a keményítőgyár 20 munkással (müködését 1872-ben a város közegészségügyét fenyegető gondatlanság miatt betiltották), a gyufagyár, a csontliszt gyár 8 férfi, 10 nő és 38 gyermekmunkással, a kékfestő gyár 60 férfi és 30 nő munkással, néhány kisebb vasöntőde és téglagyár. Mind között azonban az egyik legjelentősebb a kenderipar volt.

Csírája a Bakay-féle kötélverő telep volt, amely az 1870-es évek elején már gyári szervezésben dolgozott. Gőz hajtotta 20 szövőgépét és 56 fonókerekét, amelyekben 70–80 munkás évente 2500–3000 mázsza terméket állított elő. A telep az árvíz alatt rombadólt, azután újjáépült s 1883-ban Kohner Ágoston részvénytársasággá alakította át 180 ezer forint alaptőkével. Bakay-féle szegedi Fonó-Szövő-Kötélgyár és Kenderbevaltó Rt. néven. Az üzem gyors fejlődésnek indult, 1885-ben már 360 ezer forint volt a társaság alaptőkéje, 1892-ben ugyan leégett a gyár, de 455 ezer forintért újjáépítették, 1893-ban már 73 angol gép

(értékük 100 ezer forint), egy 300 lóerős gőzgép és két kisebb gőzgép dolgozott az üzemben. Majdnem 300 munkás évente hétezer mázsza terméket állított elő, félmillió forint értékben.

A gyár egyenletesen fejlődött tovább, üzleti eredményeit egyelőre nemigen befolyásolták a növekvő nyersanyagárak. Évről évre több osztalék jutott a részvényeseknek, több jutalek a gyár vezetőinek, részben a munkások fokozódó kizsákmányolása révén. Az embertelen munkakörülmények miatt nagy a munkásvándorlás. A körülményekre jellemző, hogy munkaruha nem volt, tisztálkodási lehetőség sem, a levegőtlen és poros munkahelyeken 16–17 órát dolgoztak az emberek naponta, szabadság vagy egészségügyi ellátás nélkül. Nagyon sok volt a tüdőbeteg, a munkások egyelőre csak passzív ellenálláshoz folyamodtak: elhagyták a gyárat. A vezetés 1906-os évzáró jelentésében — bár sikeres esztendőről számolhatott be, mint mindig — a nagyarányú munkásvándorlásról panaszkodik a részvényeseknek. Az állapotokra jellemző, hogy a kerületi iparfelügyelő többször is feljelentette a gyár vezetőit — nem túl sok eredménnyel — a korabeli, még enyhének is csak némi gúnnyal nevezhető munkavédelmi rendelkezések sorozatos megszegése miatt. 1912-ben például a gyermekmunkásokat a számukra maximált 10 óra helyett 16–17 órás munkaidőben dolgoztatták.

Az első világháború után csak nehezen talált magára a gyár, termelése még 1929-ben is messze alatta maradt az 1913. évi-nek. Az infláció és a nyersanyaghiány miatt a korábbi átlagosan ezer munkás helyett 550–600 embert foglalkoztattak, s közben Szegeden a munkanélküliek száma elérte az ötezret. Ezekre az évekre esik a munkásmozgalom erősödése. 1928-ban a kendergyár dolgozói Szegeden addig példaként álló nagy sztrájkba kezdtek munkakörülményeik javításáért. Portalanító berendezések felszerelését és béremelést követelték. Harcuk viszonylag csekély eredményekre vezetett a szociáldemokrata pártvezetés sorozatos megalkuvásai miatt.

A nagy gazdasági világválságot meglehetősen jól vészelte át a gyár, a második világháború idejére alaptőkéje 4,4 millió pengő volt. Ezzel a szegedi kendergyár volt az egyik legtükeőbb konkurrensi — az Angol — Magyar Jutafonó és Szövőgyár Rt. egymillió és az újszegedi kendergyár 5 millió pengő alaptőké — között. A szegedi gyár gépei szinte teljes épségben érték meg a felszabadulást, s szerencsére az újszegedi gyár berendezéseit sem tudták már elszállítani a megszálló német csapatok.